

УДК 378:78

Наталія Соболь
ORCID iD 0000-0001-8082-9692

аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва
Інституту мистецтв,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Драгоманова, 23, 02068 м. Київ, Україна
n.sobol@kubg.edu.ua

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ТА ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Стаття присвячена розкриттю питання удосконалення процесу підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів мистецького спрямування. Зокрема, автор звертається до проблеми аргументації особистісних та професійних якостей майбутнього фахівця сфери освіти, а саме художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики та його креативності. У статті проаналізовано зарубіжний досвід визначення специфіки креативності у контексті музичної діяльності в освітньому просторі. Здійснено спробу визначити можливу залежність та взаємовплив між креативністю та художньо-творчою толерантністю майбутніх учителів музики. Розглянуто особливості розвитку названих феноменів через призму творчої активності особистості.

Ключові слова: креативність; майбутній вчитель музики; музично-педагогічна діяльність; творча особистість; художньо-творча толерантність.

Вступ. Питання формування толерантно-ставлення людини до мистецтва (зокрема музики) є актуальним у сучасному світі. Пліуралізм творчих напрямків, жанрів, шляхів художнього втілення відкривають перед митцем та його аудиторією безмежну кількість можливостей для трактування творів. Між іншим, одним із проявів цього пліуралізму є і креативність, яка виражається не лише у мистецтві, але й у всіх видах діяльності людини. Відповідно, разом з такою свободою самовираження постає проблема нерозуміння та несприйняття людьми мистецької діяльності інших на різних рівнях – від світового мистецтва до творчості окремої людини. У зв'язку з цим, ми пропонуємо розглянути художньо-творчу толерантність особистості як явище, що може вказувати на спроможність людини до прийняття, сприйняття творів, їх інтерпретування незалежно від особистих художніх вподобань, з повагою ставитися до творчості інших та бути спроможним висловити свою точку зору.

Ми вважаємо, що художньо-творча толерантність є дуже важливою якістю особистості вчителя музики, оскільки він через свою діяльність знайомить дітей зі світом мистецтва і має об'єктивно передавати художню інформацію; повинен зважати на вподобання своїх учнів; враховувати свої власні смаки, але не ставити їх над іншими; при цьому зважати на вимоги, прописані у навчальній програмі. Щоб узгодити всі ці компоненти у своїй роботі, на нашу думку, вчитель музики повинен бути креативним та направити свій творчий

потенціал на самовдосконалення та розвиток у собі художньо-творчої толерантності.

Вивченням креативності особистості займався багато вітчизняних та зарубіжних вчених, особливо активно це питання почали вивчати починаючи з другої половини минулого століття. Існує велика кількість філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних праць, які висвітлюють феномен «креативності» з різних позицій. У контексті даної статті нас цікавлять погляди зарубіжних науковців, які вивчали креативність, пов'язану зі сферою музичної діяльності особистості, тому в основу дослідження покладено роботи кількох відомих за кордоном фахівців, а саме П. Бурнард (Pamela Burnard), М. Баррет (Margaret Barrett), Б. Меркера (Björn Merker), М. Чиксентмихаї (Mihaly Csikszentmihalyi) та Д. Елліота (David J. Elliott).

Метою даної статті є обґрунтування взаємозв'язку креативності та художньо-творчої толерантності як одних із основних професійних якостей майбутнього вчителя музики; визначити яким чином креативність майбутнього вчителя музики може вплинути на формування у студентів художньо-творчої толерантності.

Визначення взаємозв'язку креативності та художньо-творчої толерантності особистості. Художньо-творча толерантність – нове поняття у мистецькій педагогіці. Ми пропонуємо розглядати даний феномен у контексті фахової підготовки майбутнього вчителя музики як важливу характеристику особистості, яка активно долучається до контактів з творами мистецтва (зокрема музичними)

та творчо їх інтерпретує у своїй навчальній, позанавчальній діяльності, під час проходження педагогічної практики тощо.

У структурі феномену художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики ми виділяємо три основні компоненти, а саме емоційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний та творчо-діяльнісний (Соболь Н. В., 2015, с. 235). Саме в останньому компоненті серед таких показників, як досвід спілкування з мистецтвом, досвід музично-творчої діяльності, позитивна рефлексія, плюралізм (у поглядах), музикальність, артистизм та активність окремо названо *креативність* (Соболь Н. В., 2015, с. 236-237).

Дослідники визначають «креативність» як розумову діяльність, у результаті якої утворюються нові ідеї та поняття, або нові взаємозв'язки між вже існуючими ідеями та поняттями (Toivainen P., 2008). У своїй статті Б. Меркер звертається до аналізу особливостей даного феномену у процесі музичної діяльності (Merker B., 2006). Спираючись на той факт, що музика входить до переліку виконавських видів мистецтва, автор розглядає креативність через призму безпосередньої активної творчої роботи музиканта-виконавця. Дослідник визначає види музичної креативності у залежності від 1) умов музикування (при виконанні у реальному часі («performance») чи при підготовці до виконання («preparation»)) та 2) змісту музичної діяльності (створення нового музичного тексту («novelty») чи дотримання існуючих традицій («fidelity»)) (Merker B., 2006, р. 29). Таким чином, музична креативність може проявлятися в *імпровізації* (включаючи роботи за взірцем, на основі попереднього виконавського досвіду чи створення абсолютно нової музики) (Merker B., 2006, р. 26), *композиторській творчості* (яка включає у себе пошук, розробку, варіювання та кінцевий вибір нових музичних структур) (Merker B., 2006, р. 28), а також через *інтерпретацію* та *художнє вираження* музичного тексту.

П. Бурнард наголошує на тому, що впровадження вчителем музичної креативності у навчальний процес і використання її педагогічного та естетичного потенціалу, має бути не лише в одному виді практичної роботи (написання музики, створення партитури тощо), а у єдності всіх її різновидів (Burnard P., 2012, р. 23). Перш ніж вибрати який вид креативності варто використати у своїй роботі, вчитель має відповісти на три питання: 1) яка музика вивчається і буде звучати, 2) у якому соціально-культурному середовищі та за яких робочих умов у вчителя з'являється бажання креативної діяльності, та 3) хто входить у групу учнів чи музикантів, які призводять дану креативність в дію (Burnard P., 2012, р. 23).

Науковець наводить перелік та характеристику компонентів сукупності можливих видів музичної креативної діяльності у процесі вивчення музики, результатом якої є створення нового художнього

продукту. Схема взаємозалежності рівнозначних видів креативності, які можуть бути реалізовані під час роботи з музичними творами, була наведена П. Бурнард у статті «Переосмислення музичної креативності» (Burnard P., 2012, р. 12). Ми вивчили та проаналізували погляди дослідниці, а у даній статті представляємо адаптований та систематизований матеріал. Так, П. Бурнард виділяє індивідуальну (*individual*), загальну (*communal*), колективну (*collective*), спільну (групову) (*collaborative (group)*), виконавську (*performance*), символічну (*symbolic*), емпатичну (*empathic*), міжкультурну (*intercultural*), міждисциплінарну (*interdisciplinary*), комп'ютерну (*computational*), цифрову (*digital*) креативності.

Крім того, П. Бурнард розглядає вплив, який здійснює креативність на формування і розвиток художніх суджень особистості. Естетичні оцінки вносяться людьми, стверджує дослідниця, скоріше в залежності від їх індивідуальних життєвих позицій та поглядів, ніж стосовно безпосередньо самих художніх об'єктів. Тому П. Бурнард радить педагогам дати більшої свободи своїм учням (студентам) у виборі креативних завдань для виконання, вивчення тих чи тих творів і, таким чином, допомогти вчителям та учням краще зрозуміти спільне і відмінне у сприйнятті явища музичної креативності для обох сторін освітнього процесу. Саме така співпраця дасть можливість і вчителям, і студентам побути на позиції споживача (отримувача інформації) та виробника (творця художнього твору). Це стане запорукою створення естетичних суджень – якісних оцінок музичного твору та розрізнення «хорошої» та «поганої» музики (Burnard P., 2012, р. 13).

Отже, П. Бурнард підкреслює важливу роль музичної креативності у формуванні художніх суджень як вчителів, так і учнів (студентів). У свою чергу, описані судження стають основою художньо-творчої толерантності особистості, адже вони узагальнюють ставлення людини до мистецтва та творчості інших. Крім того, роздуми дослідниці співпадають з нашим баченням ідеального вчителя музики, який володіє художньо-творчою толерантністю – фасилітатора, здатного вести діалог з учнями та стимулювати їх до самовираження у музичній діяльності (Соболь Н. В., 2015).

Американський дослідник Д. Елліот, як відмічають науковці, також звертається до музичної креативності, яка найповніше проявляється у єдності всіх форм музичної творчості, а саме аранжуванні, композиторській діяльності, диригуванні, імпровізації та виконавстві (Barrett M., 2005, р. 177). Аналізуючи погляди Д. Елліота на креативність, М. Баррет звертає увагу також на те, що згідно з ідеями науковця, через комплексне використання всіх зазначених видів творчої діяльності на заняттях, вчитель має змогу розвивати в учнів навички створення музики та слухання. Таким чином, можна зробити висновки, що музичні здібності, знання та креативність не є взаємовиключними, а мають фор-

муватися одночасно у єдності теоретичної та практичної музичної підготовки.

У праксіологічному підході до музичної освіти Д. Елліота підкреслюється, що для ефективності формування та розвитку музичної креативності під час уроків музики, вчитель та учні повинні виконувати різні ролі: по черзі бути тренером, провідником, об'єктом креативної діяльності, критичним слухачем та радником (Barrett M., 2005, p. 181).

Сам Д. Елліот (Elliott D. J.) покладає відповідальність за формування креативності в учнів саме на освіченого вчителя, який орієнтується у питаннях стилю та принципів функціонування музичних жанрів. Автор спростовує уявлення про те, що створити щось нове у музиці може або геній, або музично обдарована людина – головною умовою для креативності є володіння необхідним виконавсько-слухачьким (*musicianship-listenership*) досвідом та рівнем профільних (стильових) знань. Д. Елліот стверджує, що «результати креативної діяльності – це те, що оточує нас кожен день» (Elliott D. J.).

Отже, бачимо, що в основі як креативності, так і художньо-творчої толерантності, лежить загальна художня обізнаність та досвід особистості. Розвиваючи кругозір, людина отримує цінне підґрунтя для кращого розуміння художніх процесів у мистецтві та суспільстві, що стимулює у неї вироблення власної точки зору, дає свободу від упереджень та нав'язаних іншими «художніх кліше». З іншого боку, постійно удосконалюючи виконавські навички, особистість отримує інструмент творчого самовираження, що також

закріплює у людини віру в свої можливості та здатність створювати індивідуальну інтерпретацію художнього твору.

Дослідники (Barrett M., 2005; Burnard P., 2012) у своїх працях звертаються до теорії креативності, яку розробив американський психолог М. Чиксентмихайї. Вивчаючи сутність щасливої, творчої, гармонійної людини, вчений окремо визначив особливості креативної особистості, яка відрізняється від звичайної здатністю до адаптації, комплексного мислення, поєднання протилежностей та своєю «множинністю» (у протизвагу індивідуалізації) (Csikszentmihalyi M., 1996). Зокрема, М. Чиксентмихайї називає десять характерних рис креативної особистості, до яких належать: 1) поєднання енергійності та розслабленості, 2) креативні люди розумні та одночасно по-дитячому наївні, 3) вони грайливі, але й дисципліновані (відповідальні/безвідповідальні), 4) вони наділені багатою фантазією та уявою, але й бачать межу реальності, 5) творчі люди, як правило, поєднують у собі риси екстрів та інтровертів, 6) вони одночасно сором'язливі та гордовиті, 7) їм характерні гендерні ознаки чоловічої та жіночої статі, 8) вони бунтівники та одночасно консерватори, 9) творчі люди дуже захоплюються своєю роботою, але також вони можуть бути надзвичайно критичними до себе і своєї творчості, 10) у них періоди страждань та творчих мук постійно змінюються періодами сильного задоволення від своєї праці (Csikszentmihalyi M., 1996).

Даний перелік особистісних характеристик активної творчої людини вказує на плюралізм та

Таблиця 1

Порівняння спільних рис креативності та художньо-творчої толерантності особистості у контексті її музичної діяльності

Характеристика	Креативність	Художньо-творча толерантність
Мотивація діяльності	Створення власного художнього продукту, або відтворення твору із елементами власного художнього переосмислення	Власна (індивідуальна) словесна чи музична інтерпретація художнього змісту твору
Володіння компетенціями	Володіння комплексом знань, умінь та навичок, які відображають специфіку музичної діяльності, та стають інструментом для креативної діяльності	Володіння знаннями та виконавськими навичками, які дозволяють особистості самостійно працювати з музичним текстом і, відповідно, формувати власне ставлення до художніх явищ
Втілення у життя творчих ідей	Свобода вибору форм, підходів та способів відображення власної креативності	Признання свободи самовираження у художньо-творчій діяльності
Кругозір	Багатогранність інтересів та відкритість до художніх експериментів	Сприйняття плюралізму художніх ідей та мистецьких явищ, відкритість до них знань
Наявність досвіду	Володіння необхідним виконавсько-слухачьким (<i>musicianship-listenership</i>) досвідом	Володіння досвідом контактів (пасивних та активних) з творами мистецтва різних жанрів та стилів
Співпраця	Відкритість до діалогу та вільного самовираження; рівність всіх учасників виконання креативних завдань	Уміння вести діалог, вислухати іншого та аргументувати власну точку зору; фасилітація як різновид організації процесу передачі інформації

складність креативної діяльності, її суперечливу сутність. Проводячи паралелі із нашим баченням художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики, хочемо відмітити, що розумітися у мистецтві та ставитися з повагою до всієї існуючої світової художньої спадщини, до нових течій та тенденцій дуже не просто. Художньо-творчо толерантна особистість, подібно до творчої особистості М Чиксентмихаї, повинна бути багатогранною та гнучкою, уміти комунікувати із оточуючим світом без конфліктів; готовою до діалогу та самокритики; поєднувати в собі не лише фахівця у сфері мистецтва, але й бути відкритою до нових знань. Зважаючи на це, ми вважаємо, що розвиток креативної сторони особистості має прямий зв'язок із формуванням у неї художньо-творчої толерантності, а отже дані якості взаємодоповнюювані та у своїй єдності мають лише позитивний вплив на становлення успішного фахівця у сфері музичної освіти.

Проаналізувавши поняття креативності з позиції мистецької освіти та музичної творчості, ми можемо зробити висновки та відповіді на питання: яким же чином пов'язана креативність майбутнього вчителя музики з його художньо-творчою толерантністю? Результати цих узагальнень представлені у таблиці 1 у формі співставлень змісту основних спільних характеристик названих феноменів, які ми виділили після проведеного дослідження.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного аналізу літератури та порівняльного аналізу особливостей феноменів креативності та художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики ми прийшли до висновку, що ці два поняття пов'язані. Їх поєднують спільний спектр діяльності, умови впровадження та очікуваний результат – виховання та формування активної неупередженої особистості, яка здатна продукувати нові ідеї, не осуджуючи і не відкидаючи творчість інших.

Література

1. **Соболь Н. В.** Структура художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики / Н. В. Соболь // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Вип. 139. – С. 234–238.
2. **Соболь Н. В.** Педагогічні принципи формування художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики / Н. В. Соболь // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогіка : зб. наук. пр. / Мелітоп. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2015. – Вип.14. – С. 371-377.
3. **Barrett M.** A Systems view of musical creativity / M. Barrett // Praxial Music Education : Reflections and Dialogues : David J. Elliot. – New York, Oxford University Press, 2005. – pp. 177–196.
4. **Burnard P.** Rethinking musical creativity. / P. Burnard // Musical Creativity: Insights From Music Education Research / O. Odena (Ed). - Aldershot, Hants: Ashgate. , 2012. – pp. 5–28.
5. **Csikszentmihalyi M.** Creativity: The Work and Lives of 91 Eminent People [online] / M. Csikszentmihalyi. – Harper Collins, 1996. – Available from : <https://www.psychologytoday.com/articles/199607/the-creative-personality>
6. **Elliott D. J.** Musical Creativity (Comments to Praxial Music) [online] / D. J. Elliott. – Available from : <http://www.davidelliottmusic.com/praxial-music-education/musical-creativity>
7. **Merker B.** Layered constraints on the multiple creativities of music / B. Merker // Musical Creativity: Multidisciplinary Research in Theory and Practice / eds. Irene Deliege and Geraint Wiggins. – Hove, UK: Psychology Press, 2006. – pp. 25–41.
8. **Toiviainen P.** Review of Musical creativity: Multidisciplinary research in theory and practice / P. Toiviainen // Music Perception: An Interdisciplinary Journal, 25(3), 2008. – pp. 257–260, DOI:10.1525/mp.2008.25.3.257. (eng).

РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОСТИ И ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ

Соболь Наталия, аспирант кафедры теории и методики музыкального искусства, Институт искусств, Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Драгоманова, 23, 02068 г. Киев, Украина, n.sobol@kubg.edu.ua

Статья посвящена раскрытию вопроса совершенствования процесса подготовки студентов высших педагогических учебных заведений художественного направления. В частности, автор обращается к проблеме аргументации личностных и профессиональных качеств будущего специалиста сферы образования, а именно художественно-творческой толерантности будущего учителя музыки и его креативности. В статье проанализирован зарубежный опыт определения специфики креативности в контексте музыкальной деятельности в образовательном пространстве. Предпринята попытка определить возможную зависимость и взаимовлияние между креативностью и художественно-творческой толерантностью будущих учителей

музики. Рассмотрены особенности развития названных феноменов через призму творческой активности личности.

Ключевые слова: будущий учитель музыки; креативность; музыкально-педагогическая деятельность; творческая личность; художественно-творческая толерантность.

DEVELOPMENT OF CREATIVITY AND ARTISTIC TOLERANCE OF FUTURE MUSIC TEACHER

Sobol Natalia, postgraduate, Department of Theory and Music Art Methodology, Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University, 23 Dragomanova St., 02068 Kyiv, Ukraine, n.sobol@kubg.edu.ua

The article deals with question of professional improvement of students in the field of music art pedagogy. Author analyzes the foreign experience in explanation of creativity in the context of music educational environment. The paper specifies the relations and interinfluences of both «creativity» and «artistic tolerance» as professional characteristics of future music teachers. Also author distinguishes the special aspects of the phenomenon through the prism of the personality creative activities.

Artistic tolerance is a respectful attitude of personality toward the diversity of artistic objects, genres, movements etc. In addition, it involves both 1) the relation of future music teacher to the results of creative activities of other people and 2) possibility to express his own views in creative ways. According to the researches of famous western scientists P. Burnard, M. Barrett, D. Elliott and others, artistic tolerance is based on the personality's artistic accomplishments and experiences as well as creativity. Thus, development of creativity of future music teacher is needed for acquiring his own artistic views, giving him the disengagement from influence of social minds and artistic prejudices. Based on the theory of creativity of M. Csikszentmihalyi, it was defined that creative and tolerant future music teacher might be a) comprehensive and flexible, b) easy in communication without social conflicts, c) ready for dialogue and be self-critical, d) skilled person with strong desire to get new knowledge. Therefore, the author of the current paper considers that the development of the creative personality has a direct connection with the formation of his artistic tolerance.

Key words: artistic tolerance; creativity; creative personality; future music teacher; music education activities .

Стаття надійшла до редакції 12.05.2016

Прийнято до друку 26.05.2016